

Висновки Верховного Суду України

Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК України, за II півріччя 2012 р.

Спори про право власності та інші речові права

Права особи, яка вважає себе власником майна, не підлягають захисту шляхом задоволення позову до добросовісного набувача з використанням правового механізму, передбаченого статтями 215, 216 ЦК. У речових правовідносинах захист прав особи, яка вважає себе власником майна, можливий лише шляхом задоволення виндикаційного позову, якщо існують підстави, пе-

редбачені ст. 388 ЦК, що дають право витребувати майно у добросовісного набувача. У разі якщо право власності оспорується або не визнається іншою особою власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності відповідно до ст. 392 ЦК (постанови Верховного Суду України від 4 грудня 2012 р. у справі № 3-55гс12, від 11 грудня 2012 р. у справі 3-65гс12).

Спори щодо забезпечення виконання зобов'язань

У разі якщо поручитель при укладенні договору поруки погодив встановлення у майбутньому розміру процентної ставки за кредитним договором на підставі додаткових договорів, то таке встановлення процентної ставки за додатковими договорами не є збільшенням обсягу відповідальності поручителя і не може бути підставою для припинення договору поруки на підставі ст. 559 ЦК. Іпотека є самостійним видом забезпечення виконання зобов'язання. Правова природа іпотеки полягає у забезпеченні можливості

кредитора у разі невиконання боржником зобов'язання, забезпеченого іпотекою, одержати задоволення за рахунок переданого в іпотеку нерухомого майна переважно перед іншими кредиторами боржника. На відносини майнової поруки норми ст. 559 ЦК щодо припинення поруки не поширюються, оскільки іпотека за правовою природою є заставою та регулюється нормами § 6 гл. 49 ЦК та Законом України від 5 червня 2003 р. № 898-IV «Про іпотеку» (постанова Верховного Суду України від 16 жовтня 2012 р. у справі № 3-45гс12).

Спори про укладення, зміну, розірвання договорів

За змістом ч. 3 ст. 179 та ч. 1 ст. 187 ГК спори, що виникають при укладанні господарських договорів за державним замовленням, або договорів, укладання яких є обов'язковим на підставі закону, та в інших випадках, встановлених законом, розглядаються судом. Інші переддоговірні спори мо-

жуть бути предметом розгляду суду в разі, якщо це передбачено угодою сторін або якщо сторони зобов'язані укласти певний господарський договір на підставі укладеного між ними попереднього договору (постанова Верховного Суду України від 25 вересня 2012 р. у справі № 3-39гс12).

Спори щодо виконання господарських зобов'язань.

Відповідальність за порушення зобов'язань

1. Відповідно до статей 512, 514 ЦК кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою, у тому числі внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі та на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом.

Відступлення права вимоги може здійснюватися тільки відносно дійсної вимоги, що існувала на момент переходу цих прав (постанова Верховного Суду України від 2 жовтня 2012 р. у справі № 3-42гс12).

2. Відповідно до ч. 4 ст. 12 Закону України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання

його банкрутом» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) мораторій визначає конкретний проміжок часу, протягом якого не нараховуються штраф і пеня, та цей проміжок часу лише відповідає строку дії мораторію на задоволення вимог кредиторів і не пов'язаний з поняттям мораторію.

За змістом зазначеної норми боржник повинен виконувати зобов'язання, що виникли після введення мораторію на задоволення вимог кредиторів у процедурі банкрутства, але пеня та штраф за їх невиконання або неналежне виконання не нараховуються, за винятком випадків, встановлених спеціальними нормами закону (постанова Верховного Суду України від 18 грудня 2012 р. у справі № 3-67гс12).

Спори, що виникають із корпоративних правовідносин

Відповідно до ст. 4 Закону України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII «Про господарські товариства» установчі документи господарського товариства не повинні містити положень, які суперечать законодавству України. Частиною 1 ст. 60 зазначеного Закону встановлено, що загальні збори учасників товариства з обмеженою відповідальністю вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (пред-

ставники учасників), що володіють у сукупності більш як 60 % голосів. У цій нормі немає посилення на можливість передбачити у статуті інший кворум, ніж встановлений цим Законом.

Положення статуту товариства, яке встановлює інше правило щодо визначення кворуму, є таким, що суперечить закону (постанова Верховного Суду України від 16 жовтня 2012 р. у справі № 3-46гс12).

Спори щодо застосування законодавства про приватизацію

Гуртожитки, які на момент проведення приватизації не належали до об'єктів державного житлового фонду, що підлягав приватизації громадянами України або передачі у комуналь-

ну власність відповідних рад, могли бути включені до складу майна підприємств, які підлягали приватизації (постанова Верховного Суду України від 22 жовтня 2012 р. у справі № 3-33гс12).

Спори, що виникають із земельних правовідносин

1. Відповідно до ст. 4 ЗК (у редакції від 18 грудня 1990 р., чинній на момент виникнення спірних правовідносин) не можуть передаватись у колективну та приватну власність, зокрема, землі сільськогосподарських науково-дослідних установ і навчальних закладів та їх дослідних господарств, учбових господарств навчальних закладів, державних сортопробувальних станцій і сортодільниць, елітно-насінницьких і насінницьких господарств, племінних заводів, племінних радгоспів і ко-

незаводів, господарств по вирощуванню хмелю, ефіроолійних, лікарських рослин, фруктів і винограду.

Підставою застосування зазначеної норми є дані Державного земельного кадастру, який визначає правовий статус спірної земельної ділянки (постанова Верховного Суду України від 30 жовтня 2012 р. у справі № 3-49гс12).

2. Згідно з ч. 1 ст. 33 Закону України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV «Про оренду землі» (у редакції, чинній на момент виникнення спір-

них правовідносин) після закінчення строку, на який було укладено договір оренди землі, орендар, який належно виконував обов'язки відповідно до умов договору, має за інших рівних умов переважне право на поновлення договору.

За змістом ч. 1 ст. 124 ЗК (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування чи договору купівлі-продажу права оренди земельної ділянки (у разі продажу права оренди) шляхом укладення договору оренди земельної ділянки.

У зв'язку з тим, що чинним на момент виникнення спірних правовідносин законодавством не передбачено автоматичного поновлення договорів оренди землі, реалізація переважного

права на поновлення договору оренди земельної ділянки в разі відсутності заперечень з боку сторін можлива лише за наявності рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування.

За змістом п. 34 ч. 1 ст. 36 Закону України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування» за відсутності такого рішення неможливо зобов'язати цей орган у судовому порядку укласти такий договір або поновити його.

Судам необхідно врахувати, що до спірних правовідносин має застосовуватися саме та редакція закону, яка була чинною на момент їх виникнення, оскільки згідно зі ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (постанова Верховного Суду України від 20 листопада 2012 р. у справі № 3-52гс12).

Спори, що виникають із договорів найму (оренди), лізингу

1. Недотримання вимог ч. 2 ст. 188 ГК стороною договору оренди щодо обов'язку надсилання іншій стороні пропозицій про зміну умов договору оренди не позбавляє цю особу права звернутися до суду з позовом про зміну умов договору за наявності спору, тобто відсутності згоди іншої сторони на зміну умов договору (постанова Верховного Суду України від 20 листопада 2012 р. у справі № 3-53гс12).

2. За змістом ст. 629, ч. 3 ст. 653, ч. 2 ст. 795 ЦК вимога про стягнення орендної плати за період фактичного користування орендованим приміщенням після розірвання договору оренди є правомірною (постанова Верховного Суду

України від 20 листопада 2012 р. у справі № 3-54гс12).

3. При розгляді судами справ щодо стягнення неустойки за прострочення повернення об'єкта лізингу слід враховувати особливості наслідків припинення договору фінансового лізингу, що встановлені пунктами 5, 6 ст. 10 Закону України від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР «Про фінансовий лізинг». До зазначеного договору не застосовуються положення ст. 785 ЦК, яка передбачає стягнення неустойки в розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення у разі неповернення наймодавцеві предмета найму (постанова Верховного Суду України від 18 грудня 2012 р. у справі № 3-68гс12).

Спори, що виникають із договорів про надання послуг

Згідно з абз. 5 п. 2 ч. 1 та п. 4 ч. 1 ст. 6 Закону України від 9 липня 2010 р. № 2479-VI «Про Національну комісію регулювання ринку комунальних послуг України» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) ця Комісія встановлює тарифи на комунальні послуги суб'єктам природних монополій та суб'єктам господарювання на суміжних ринках, ліцензування діяльності яких здійснюється зазначеною Комісією, а також визначає суб'єктів природних монополій, діяльність яких регулюється відповідно до цього Закону, та складає і веде галузеві реєстри таких суб'єктів господарювання.

Із дня набрання чинності зазначеним Законом (22 липня 2010 р.) з повноважень органів місцевого самоврядування виключено право встановлювати тарифи на теплову енергію, централізоване водопостачання і водовідведення для суб'єктів природних монополій.

У зв'язку з цим не підлягають застосуванню акти органів місцевого самоврядування, якими встановлено відповідні тарифи, прийняті після набрання чинності зазначеним Законом (постанова Верховного Суду України від 11 грудня 2012 р. у справі № 3-59гс12).

Спори, що виникають із договорів страхування

1. За змістом ч. 6 ст. 261 ЦК за регресними зобов'язаннями перебіг позовної давності починається від дня виконання основного зобов'язання. У зв'язку з цим з моменту виконання страховиком свого зобов'язання за договором добровільного страхування у нього виникає право пред'явити регресний позов до суду (постанова Верховного Суду України від 7 серпня 2012 р. у справі № 3-31гс12).

2. Відповідно до ст. 27 Закону України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР «Про страхування», ст. 38 Закону України від 1 липня 2004 р. № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», ст. 993 ЦК до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, в межах фактичних затрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки (постанова Верховного Суду України від 28 серпня 2012 р. у справі № 3-38гс12).

3. У разі проведення страхових виплат за договором особистого страхування (життя, здоров'я, працездатності, пенсійного забезпечення) страховик не має права вимоги до особи, відповідальної за заподіяння шкоди, оскільки Законом України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які

спричинили втрату працездатності» не передбачено право Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, що здійснив страхову виплату застрахованій особі за договором особистого соціального страхування, зворотної вимоги до винної особи.

Відповідно до ст. 993 ЦК таке право переходить до страховика лише в разі проведення ним страхових виплат за договором майнового страхування (постанова Верховного Суду України від 5 вересня 2012 р. у справі № 3-32гс12).

4. Положення п. 37.2 ст. 37 Закону України від 1 липня 2004 р. № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», яким встановлено, що за кожен день прострочення виплати страхового відшкодування з вини страховика або Моторного (транспортного) страхового бюро України особі, яка має право на отримання такого відшкодування, сплачується пеня з розрахунку подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє у період, за який нараховується пеня, не поширюється на правовідносини між страховиками, оскільки зазначена норма регулює відносини страховика і страхувальника за договором страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (постанова Верховного Суду України від 26 вересня 2012 р. у справі № 3-41гс12).

Спори щодо застосування законодавства про захист економічної конкуренції

За змістом положень Закону України від 26 листопада 1993 р. № 3659-XII «Про Антимонопольний комітет України» відділення Антимонопольного комітету України у межах наданих йому повноважень має право витребувати у суб'єкта господарювання відповідну інформацію, що необхідна для дослідження ринків.

Невиконання розпоряджень, рішень та вимог органу Антимонопольного комітету України, голови територіального відділення Анти-

монопольного комітету України відповідно до ч. 2 ст. 22 цього Закону тягне за собою передбачену законом відповідальність. Невиконання суб'єктом господарювання зазначених вимог тягне за собою відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції (постанови Верховного Суду України від 14 серпня 2012 р. у справі № 3-36гс12, від 11 грудня 2012 р. у справі № 3-60гс12, від 11 грудня 2012 р. у справі № 3-64гс12).